

הקדמת המתרגם

ברע התנ"ך הוא בכחינת תינוק שנשבה לכין הגוים. זכינו — ומלאכתנו נעשתה ונעשית ע"י אחרים; אחרים, ולפעמים — גם שונאים ומנדים, עמרו ועשו בו כאדם העושה בתוך שלו ואנחנו עמדנו מרחוק והתיחסנו כ"כמוץ היש" לכל עמלם ויגיעם, לכל הקירותיהם של חכמי הגוים.

וצריך להודות על האמת המרה, כי גדולות ונפלאות עשו התיאולוגים והפילולוגים שלא מכני ישראל — עם כל מעויותיהם ושכושיהם — במקצע חקירת התנ"ך והאפוקריפים. כל הרוצה להתעמק בהיסטוריה העברית ובספרות העברית בתקופת יצירת התנ"ך והתהוותו מוכרח ככאב לב לרנות את צמאוננו ממי מעינות "זרים קרים". ומי המעינות האלה יהפכו בקרבנו, לפעמים קרובות, למים מרים ומאזרים הגורמים כאב ויסורים לנשמתנו הלאומית.

נכבש את פנינו בקרקע ונודה על האמת: נחלתנו נהפכה לזרים ואנחנו מלקטים לקט, שכחה ופאה... פרופסורים נוצרים לתיאולוגיאי מנתחים את התנ"ך ומרסקים אותו, ואנשי ברע מאחינו בני ישראל, העומדים במחיצתה של ההיסטוריה הלאומית שלנו והכותבים עברית לעברים, נהנים למראה הנתות הזה ומקבלים מן המוכן את כל מסקנותיה של הבקרת החדשה.

חכמי אוה"ע הוציאו את הנביאים מתוך שלשלת היהדות ההיסטורית, ההולכת ונמשכת מסיני עד ימינו אלה, ויעשו לחוליה בפני עצמה, שאינה שוכת כביכול לאורננימוס של התרבות הלאומית שלאחריהם... הנביאים והספרות התלמודית הגדולה והרחבה, שנוצרה אחרי חתימת התנ"ך, הם, לפי דעתם, שתי רשויות נפרדות ונבדלות אשה מרעותה שאינן נוגעות זו בזו. התנ"ך כחלקו הגדול הוא, לפי דעתם, רק כעין מבוא, כעין הקדמה לעצם הספר, שבא לבשר את כשורת האהבה והרחמים לאנושות הדוויה והסתופה — לאיונגליון...

הצד השוה שבהם, שכל מבקרי המקרא הנוצרים — מלבד אהדים יוצאים מן הכלל — מדברים כשנאה כבושה או גלויה על ספרותנו התלמודית שלאחרי חתימת התנ"ך, מגנים אותה ומבטלים אותה כעפרא דארעא... דברי ההורה שבע"פ הם פסולים מלמפרע לגבי חקירת התנ"ך... כתבת חקוקה כאבן או בלוח חמר שנמצאה כאדמת כבל ואשור או מצרים (שערכה מוטף בספק גדול ושיש חלוקי דעות בין החוקרים השונים בנוגע לקריאתה הנכונה*) והספרות התלמודית הרחבה

(*) עין בספרו של הפרופ' Hommel : «Altisr Überlif. in inschriftl. Beleucht»

ובמחברתו של ר"ז יעבץ ז"ל: "תוצאות החשיפות והחקיקות" ברלין, תר"ע.

בכל היקפה ובכל גלוייה השונים—הכתבת המספיקת עדיפה יודיה על העליונה.
„גם מעט הטוב שגלהוין מוצא ביהדות — אומר הרב ד"ר י. אשלכאכר
בספרו „היהדות ומהות הנצרות“, בעמ' כ"ג (עפ"י תרגומו של א"ש הרשברג, וילנא)
— פוסק והולך כמדה שהוא מתקרב אל הקופת הנצרות. על היהודים ועל מנהליהם
הרוחניים, על הפרושים והסופרים, כבר הוציא משפט לחובה עוד בטרם הגיעו
לישו, והמשפט הזה מתפשט כמעט גם על כל המקורות העבריים השייכים להעת
ההיא. הוא מזכיר אותם רק בדרך אנג, בהביעו עליהם השקפה המקלה כערכם,
ובדרך כלל הוא עובר עליהם כשתיקה גמורה... וזוהו יצאה תמונה מזוהה מדברי
ימי ישראל בתקופת ישו... אין בהיסטוריה זו דבר על אודות איש כהלל וחבריו,
אין בה השקפה על דעותיהם ומטרותיהם, כפי שהן רשומות במאמרים הקצרים
של פרקי אבות וכפי מסורת התלמוד, ואין בה רמז שיעוררנו לשער אף מקצת
מהיפה, המשמח והמרוסם שנראו בחיי היהודים בדור ההוא למרות הלחץ המדיני.“
גלהוין, הארי שבחבורת מבקרי המקרא, לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא
ללמד על הכלל כלו יצא. כך דרכם של רב המבקרים: כל מחוזה פסולה לגבי
מדעים אחרים כשרה בעיניהם ככואם להשחיר את פני היהדות כשולי קדרה...
„האם אין התנ"ך כדאי וראוי לכך — שואל בצדק ד"ר ע. פ. מהאמבורג
במכתבו הגלוי השלישי (בגרמנית) לפרידריך דליץ, שהוציא את מדע התנ"ך אל
השוק הגדול ושהרעיש בשעתו את העולם בנאומו הפומביים על „Bibel u. Babel“
— שידרשוהו ויתקרוהו בכל האמצעים המדעיים אשר ברשותה של הבקורת, כשם
שאנשי המדע דורשים וחוקרים את מקורות החקים הרומיים העתיקים או את קטעי
הספרים הפילוסופיים שנשארו לפלטה מחכמי יון הקדמונים ומאלה שחיו
אחריהם?...!

ואתה, פרופסור נכבד, רוצה לבקר את התנ"ך מבלי לדעת ידיעה כל שהיא
את ספרי התלמוד והמדרשים העתיקים, איה כאן המדעות? איה הלמדנות?... לו
חפרת וגלית את ספרי התלמוד והמדרשים ואת יתר היצירות של התקופה העתיקה
שעל מציאותם וקיומם שמעת בודאי מפי אביך (פרנץ דליץ) המנוח, כי עתה
היית מורה ועמל פחות מאשר מרחת ועמלת בהפרך באדמות בכל... ואם יש
צורך בכבל, הרי אני מציע לפניך את התלמוד הכבלי; גם כן: Bibel und
Babel“.

ואם יש לנו רשות לדרש מאת חכמי אוה"ע, שיתחכו בכבוד אל המקורות
התלמודיים—מחכמי ישראל על אחת כמה וכמה. שרשי ההלכה והאגדה אינם
תלויים באויר, אלא נעוצים ומעורים כקרקע הלאומית והם מתפשטים ומגיעים
עד סיני ועד אבות האומה. וזו שרוצה לנהח ולהפריד בין הדבקים, בין התנ"ך
ובין הספרות התלמודית שלאחריו, חוטא לאמת ההיסטורית וקובע את נפש האומה.

אמנם איש המדע הוא כן חורין ואין לשים כבלים על ידיו ועל רגליו, אולם איש המדע, הראוי לשם זה, צריך לזכר גם את האמרה הזאת: בקרת המקרא היא אילן שענפיו מרובים וששרשיו מועטים; בקרת המקרא היא מדע שרכבו—השערות והיפותיזות. ההשערות מתחלקות לשני סוגים: השערות קרובות לאמת המפיצות אור על המקומות המתומים וההתומים אשר בתנ"ך והשערות חריפות הפורחות באויר. חוקר המקרא האוביקטיבי צריך תמיד לשים לבנו עיניו את האמת הזאת. ובכזו לכנות בנין היסטורי על יסוד השערות והיפותיזות, הוא צריך להרגיש תמיד, כי היסודות אינם מוצקים וכי ה"שמא" וה"אפשר" הם אבני הפנה שעליהן הושתה כל בנינו. אבל מי שבא ודן בחקר המקרא כאילו אמתות הנדסיות לפניו—את נפש האמת הוא קובע.

בקרת המקרא היא בעצם טבעה, מהותה ואפיה חומר נוח מאד ללכש צורות דתיות-לאומיות-סובקטיביות. כל חוקר רואה בה בעל כרחו מהרהורי אומתו ודתו והוא מבליט בה—לפעמים שלא ברצונו—את היסודות והעיקרים שמהם הרכבו הכרתו ואמונתו. וגם אם ישתדל החוקר להיות אוביקטיבי ולהשתחרר מכבלי הסביבה—לא יעלה הדבר הזה בידו, מפני שנורמים נפשיים-פסיכולוגיים יעמדו לשטן על דרכו. ומכאן אנחנו למדים, שתועלתו של ספר עברי במדע המקרא, שאינו אלא קומפילציה מספרי חכמי אוה"ע, מוטלת בספק גדול, מפני שספר כזה מכניס לתוך עולמנו השקפות ודעות שהרו והגו אנשים שהיהדות ההיסטורית היא לצנינים בעיניהם ושמתחמים אל התנ"ך כאל "ברית ישנה" שכבר עבר זמנה.

ואולם אין כונתי להגיד, שאנחנו צריכים להקיף את עצמנו בחומה סינית ולכסול את כל עבודתם הכבירה של חכמי אוה"ע במקצע מדע המקרא. לא, מחשבה כזאת רחוקה ממני. תמיד נסתיע ברכוש המדעי הגדול של הטובים שבחכמי אוה"ע, אולם עצם השיטה במדע התנ"ך צריכה להיות עברית-מקורית הנובעת מתוך חיי אומתנו והרואה את היהדות כדבר אורגני החולך ומתפתח. מדע המקרא העברי-לאומי צריך להתבסס על היסודות האלה: התנ"ך אינו "ברית ישנה" אלא ברית שלא נתישנה ושלא תתישן לעולם והתלמוד אינו ככחינת Coup d'état בחיי היהדות, אלא התלמוד והתנ"ך משלימים זה את זה ומלאים זה את זה בכל הדורות וככל הזמנים ואין האחד יכל ללחיות ולהתקיים מבליעדי חברו.

ועל היסודות האלה שמר רבי דוד הופמן ז"ל, מחבר הספר הזה, כמושך כל ימי חייו. כל קורא אוביקטיבי שיקרא בעיון את הספר הזה של ר"ד הופמן ואת פרושו לויקרא-דברים ימצא שראיותיו נגד ז'להויזן (Wellhausen) הן מכוססות לא פחות (לפי דעתי—יותר) מראיותיהם של גראף ז'להויזן ואחרים... הרפן הנקל,

אורינטליסט ופילולוג נוצרי, כותב באנציקלופדיה העברית-הרוסית (שיצאה לאור בעריכתם של הפרון דוד גינזבורג וד"ר י. ס. קצנלסון), בכרך ד' (ערך "בקרת המקרא") את הדברים האלה: המחשבה האנושית, שפרצה גדרות וסיגים, החלה לרוץ ארח במהירות ובחפזון ובכל מקום שלא היו לה עובדות היסטוריות ממשיות השתמשה תחתיהן, לפי הודאת בקרת המקרא גופא, בהיפותיזות ובהשערות. . . . אולם בזמן האחרון קמו חכמים שהחלו לשים מעצורים על דרכם של חבריהם הלוחמים וקלי המרוץ. ביחוד ראוי לשימת לב ספרו של ד"ר דוד הופמאן: „Die wichtigsten Instanzen gegen die Graf-Wellhausensche Hypothese“, שיצא לאור בשנת 1904. מחברה של המונאגרפיה הזאת נלחם כשהוא מזוין בידעיות רבות ועמקות בהנחותיה ובהשערותיה של בקרת המקרא החדשה והוא סותר אותן לגמרי. חושבני, שרכים יעשו כמוהו ויפרידו כמדע התנ"ך בין הדברים שיש להם ערך ובין הדברים שאין להם ערך ויסירו את הסיגים מההובא.

זאת היא דעתו של חכם מחכמי אזה"ע על ספרו של ר"ד הופמן ז"ל.

הערכה נכונה ואובייקטיבית של העבודה המדעית הגדולה אשר עבר ר"ד הופמן ז"ל כל ימיו כשרה חכמת ישראל אנהנו מוצאים במאמרו של „רב צעיר“ בהתקופה י"ג, עמ' 479-491. אמנם על ר"ד הופמן צריך לכתב ספר שלם וקשה מאד להכניס את פרצופו הרוחני לתוך מסגרת של מאמר אחד, אולם „רב צעיר“ הצליח למסור לקוראים ראשי פרקים מספריו העיקריים, שעליהם עומדת כל שיטתו. רב צעיר התכוון אל ר"ד הופמן ז"ל מקרוב. קרא ושנה את ספריו וראה את כל שעור קומתו של ענק הרוח הזה ולכן הוציא משפט אמת.

„הוא היה הראשון בין החוקרים האדוקים שקים „ענה“ בנוגע לשאלת בקרת המקרא—אומר רב צעיר על ספרו של ר"ד הופמן נגד ולהיוון, שאני נותנו עתה לקוראים בכלי עברי—מפני שהיה בעל הגיון והיה מתלמידיו של הרמב"ם שחזק את האמונה בשכל ולא היה ירא מפני הבקרת. . . . הופמן נגש אל מסקנותיו של ולהיוון כחוקר יבש, כאיזמל של מנתח קר המוג, כלי שום חשש של מינות, כאדם המבקש את האמת. דומה שאלמלי היה בא לידי מסקנות אחרות, המסכימות לדעותיו של ולהיוון, היה מרכין לו בראשו. אלא לפי שההגיון מתנגד לדעות הללו, לפיכך אין הוא יכל להסכים עמו. הופמן אינו בא על ולהיוון בהתנפלות ואינו עושה את השערותיו למנוחכות, אפילו במקום שזה טעה טעות גוי, אלא הולך ומוכיח לו בנחת מן ההגיון ומן הכתובים עצמם, שהנחותיו אין להן יסוד. . . . הופמן בחר בספרו זה כנגד ולהיוון את האפן השלישי, כלומר, הוא מוכיח את חולשת הנחותיו של מתנגדו, אבל אין אצלו הוכחות חיוביות לשיטת קרמות התורה. וטעמו ונמוקו עמו, כי כשאלה זו ריה שלילת השלילה. שאין טעום אחר

מעוט אלא לרבות: מכיון שאין ראייה מן ההגיון ומן הכתובים להנחותיו של ולהויון, כבר יש כאן דין המוציא מן המסורה עליו הראיה . . . בחקירתו זו כאילו רצה הופמן להוכיח לאלה שמאמינים בשיטת בקרת המקרא—כי באמת אף שיטה זו כבר נעשתה לאמונה לרכים מחוקרי הגויים וגם לחוקרים יהודים—שאמונה זו רופפת היא ואין לה סמוכין מן ההגיון ומן הבקרת, ולפיכך כל המאמין במסורת אף הוא לא הפסיד... חוקרי הגויים, כמוכח, אינם מקבלים את חקירותיו של הופמן במקצע זה למדעיות גמורה, כי כלל הוא אצלם, שכל מי שאינו מודה בתורת בקרת המקרא לפי שיטתם פסול הוא לגבי מדעיות. אבל לא ראיתי במקצע זה ספר כתוב בהגיון ישר כל-כך ובלי משוא פנים כספרו של הופמן.

תנאי הגלות גרמו לכך, שספרי ר"ד הופמן ז"ל נתנו בכלים זרים. נשמת ישראל, נשמת היהדות החיה מדברת אלינו מתוך הספרים האלה והיא מבקשת את תקונה ומחכה לגואלים שיבואו ויגאלוה וישיבו את הנחלה לבעליה. ספרי ר"ד הופמן ז"ל ראויים הם לכך, שיהיו מונחים בבית גניזו של מדע היהדות בשפתנו העברית. ודבר זה היה גם רצונו של המחבר ז"ל.

הספר הזה נתפרסם בשנת 'התרס"ד ונצטרף אל 'הדין והשבון' של בית המדרש לרבנים בברלין, שר"ד הופמן ז"ל עמד בראשו. דברי ה"ח שכמותו צריכים למוד ולכן השתדלתי עד כמה שידי מגעת להיות נאמן למקור ושלא לשנות מהמטבע שמבע בו המחבר ז"ל.

אני מביע את תודתי להרה"ח רא"מ ליפשיץ, מנהל ביה"מ למורים של ה"מזרחי" בירושלים, שכתב מאמר-הערכה על אישיותו ועל עבודתו המדעית של המחבר ז"ל, ולד"ר יעקב אַנגֶל שהעיר את לבי לתרגם את הספר הזה לעברית.

המתרגם.

ירושלים, כ"ז במרחשון ה'תרפ"ח.

הקדמת המחבר

כמעט כל מבקרי התנ"ך החדשים באו לכֹּלֵץ דעה אחת, כי חמשת חומשי התורה מרכיבים מארכעה מקורות. את המקור שקוראים (המבקרים) לֹו בשם המקור הראשי והיסודי, המתחיל ב"בראשית ברא" ושאליו מיוחסים ביחוד את חקי הקרבנות, הכתונה והטהרה-הטומאה, מסמנים המבקרים באותיות "P" או "P C" (PC=Priester-codex), את המקור משנה-התורה—באות "D" (=Deu- "D" teronomium) ואת שני המקורות האחרים—"E" ו"J"; כ"ע" מונים תמיד לפי דבריהם את האלהות בשם "אלדים" וב"J"—עפ"י"ר בשם "הויה". האותיות "IE" מסמנות ספר שהרכב משני המקורות האלה א).

המקור "תורת כהנים" (PC) כולֵץ בתוכו, לפי דברי הבקרת החדשה, עוד ספר חקים שקוראים לֹו בשם "תורת הקדושה" (H=Heiligkeitsgesetz). ושחלקו העקרי נמצא ב"ויקרא": י"ז—כ"ו).

עד שנת 1866 חשבו כמעט כל חוקרי התנ"ך המפורסמים שמדר הזמנים היה באפן כזה: המקור ת"כ הוא הקרום ביותר; המקור משנה התורה—המאוחר ביותר; וביניהם קבעו את המקורות "E" ו"J". — אבל בשנת 1866 יצא לאור העולם ספרו של גרף (Die gesetzlich. Bücher des A. T.)⁽²⁾ וכו הוא יסד ובנה בפרטות את שיטתו, כי החקים שבספר "ויקרא" ביחד עם החקים השייכים להם שבספרי "שמות" ו"במדבר" מאוחרים הם ל"משנה תורה" (D) ונתחברו אחרי גלות בבל. ההשערה הזאת נתרחה ונתפשטה ביחוד ע"י ספריו של ולהוין ("Geschichte Israels"; "Die Composition des Hexateuchs"); במאוחרות נקרא הספר הג"ל בשם: ("Prolegomena zur Geschichte Israels") ובקהל מבקרי התנ"ך החדשים הגיעה כמעט לשלטון יחיד. — השקפת בית מדרשה של הבקרת החדשה ביסודותיה העקריים על התהוות התורה היא, כי לפני תקופת התקונים של המלך יאשיהו (מל"ב כ"ג וכ"ד) היה קים רק חלק הספורים

א) מבקרי המקרא מדרגים תמיד על ששת ספרי התורה ("Hexateuch"), יען כי לפי דעתם היה ס' יהושע מחובר בזמן קדום אל חמשת חומשי התורה.

ב) אל הספר הזה נוסף לשם השלמה גם את מאמרו של המחבר הזה: "Die s. g. Grundschrift des Pentat". in Merx Archiv 1869

שבתורה, שהיה מרכב משני היסודות, (E I), ושהכיל בתוכו רק את חקי ספר
 חברית (שמות כ—כ"ג) ביחד עם הפרשה ל"ד (י—כ"ו) והפרשה י"ג (ג—ט"ז);
 בימי מלכותו של יאשיהו נתחבר החלק העקרי של ס' דברים או משנה התורה,
 שבמשך הזמן הוסיפו עליו, לפי דברי המבקרים, עוד פרשות וצרפיהו אל המקורות
 I E^(א); וכאפן כזה היתה התורה מרכבת, בתקופה שלפני הגלות ובשנים הראשונות
 לגלות בכל ממשנה התורה I E ⊥ (D). ורק אחרי גלות כבל נתוסף עליהם (לפי
 דברי המבקרים החדשים) ספר ת"כ (PC); ובתקופה מאוחרת יותר קם מסדר
 ועורך (R) שצרפו ביחד עם קבצי חקים חדשים שנוצרו ונתהוו כחוגי הכהנים
 למקורות IED.

בתורת כהנים רואים המבקרים החדשים שלש שכבות שונות: ספר
 הקדושה — החלק הקדום ביותר של ת"כ, החלק העקרי והיסודי של ת"כ
 (PG=Priesterl. Grundschrift) וקבצי-חקים שניים שנתוספו עליה אחר כך.
 במאסף^(ב) Magazın für Wissen. des Judenthums 1879, 1880 פרסמתי,
 אחרי צאת לאור הספר "תולדות עם ישראל" של זלחיון, הרבה מאמרים שבהם
 הבעתי והרציתי את הספקות שהתעוררו במחי בשומי בכור המבחן את השערתם
 של גרף-זילחיון. אחר כך באו לידי עוד מאמרים ומפרים שונים, שנכתבו ע"י
 אנשים המתנגדים לבית מדרשה של הבקרת החדשה, שבהם מצאתי קצת דברים
 שכבר אמרתי וקצת דברים חדשים המוכיחים את אי-אפשרותה של ההשערה
 המסופקת הזאת. בכל זאת, אעפ"י שנדפסו כמה וכמה מאמרים ומפרים בענין
 זה, אני חושב לדבר טוב ומועיל להציע לפני הקוראים בפרטות ולהבליט בבחירות
 גדולה יותר ראיות חשובות ומכריעות אחדות המתנגדות להשערה הנ"ל. אולי יביא
 המחקר הזה לידי נצחון האמת. אבל במקום שיהיה צורך בדבר יושם לב גם
 לתשובות אשר באי-כחה של הבקרת המודרנית השיבו על הטענות המתאימות
 של מתנגדיהם.

(א) העורך והמסדר אשר עבד וצרף, לפי דבריהם, את ס' דברים (משנה התורה) אל
 המקורות (I, E) נקרא "עורך משנה התורה" (Rd).
 (ב) ראה גם את מאמרי: "כהנים ולויים" ב — Magazın 1890.